

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 81'25'367.4.622

DOI <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.1-3/13>

Борисова О. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ВІДТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ЯК ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧА ПРОБЛЕМА (НА МАТЕРІАЛІ АМЕРИКАНСЬКИХ АНІМАЦІЙНИХ ФІЛЬМІВ)

Статтю присвячено комплексному аналізу проблеми відтворення комічного в українському перекладі дитячих американських мультфільмів. Розглядаються специфіка творів для дітей, особливості аудіовізуального перекладу, відмінності англійського та українського гумору і представлені стилістичні прийоми та способи створення комічного ефекту, проаналізовані чинники, які впливають на вибір та застосування перекладацьких прийомів у процесі відтворення комічного ефекту під час перекладу американських анімаційних фільмів українською мовою. Під час перекладу мультиплікаційних фільмів для дітей потрібно враховувати розбіжності в ментальних та культурних особливостях традицій. Завдання, що стоїть перед перекладачем, полягає в тому, щоб адекватно відтворити культурний фон оригіналу. Нерідко культурно маркованим виявляється гумор. Для українців сміх – одна з основ духовності, самоідентифікації нації. Саме через гумор народ виявляє своє критичне світосприймання. Для англійського гумору практично не існує табу – і в цьому одна з його відмінностей від українського гумору. Для української сміхової культури прояви чорного гумору не є панівними, тому під час перекладу дитячих анімаційних фільмів це також варто враховувати.

Відтворення комічного потребує від перекладача особливої уваги та навичок, тому що цій категорії притаманна висока експресивність, імпліцитний сенс, невербальні явища тощо. Аналізуючи відтворення комічних елементів у перекладі, можна виявити системний характер вживаних різноманітних лінгвостилістичних прийомів і засобів. Саме їх вибір і вміння використовувати забезпечують адекватне смисловідтворення, яке має при цьому бути доступним для сприйняття представниками іншої мовної культури. Серед лексичних засобів створення комічного ефекту найяскравішими є зевгма, порівняння, метафора, гіпербола, оксиморон, гра слів.

Ключові слова: *аудіовізуальний переклад, стилістичні засоби, етноспецифічні особливості комічного, специфіка анімаційних фільмів для дітей, відтворення комічного ефекту в перекладі.*

Постановка проблеми. Взаємодія культур є одним із проявів сучасної глобалізації, яка проявляється в поширенні продуктів популярного мистецтва. Анімаційні фільми завдяки засобам масової інформації та комунікації знаходять глядачів по всьому світу і вже не обмежуються аудиторією країни, в якій вони були створені. Досить поширеними сьогодні є гумористичні анімаційні фільми, здебільшого американського виробництва, персонажі яких говорять англійською мовою. У процесі міжмовного та міжкультурного посередництва перекладачі часто вдаються до викривлення змісту тексту оригіналу і відтворення власного

бачення ситуації, змальованої в анімаційному фільмі. Це зумовлено необхідністю забезпечити комунікативний ефект від перегляду, і, говорячи про гумористичні анімаційні фільми, це – сміх. Анімаційні фільми досить складно перекладати через насичення кінотексту жартами, що часто базуються на культурно специфічних реаліях, невідомих у культурі мови перекладу, що й зумовлює труднощі в роботі перекладачів з комплексної адаптації анімаційних фільмів, зокрема для дітей. Отже, актуальність роботи зумовлено необхідністю комплексного аналізу шляхів відтворення комічного ефекту в українських перекладах

англомовних анімаційних фільмів, які сьогодні є сферою контакту культур. Численні дослідження та публікації щодо проблеми відтворення комічного в перекладі також свідчать про актуальність зазначеної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що проблема відтворення комічного не втрачає своєї актуальності. Важливий внесок у вивчення природи комічного внесли М. Бахтін, Ж. Батай, Ж. Лакан, А. Бергсон, Ю. Борев, К. Лоренц та інші мислителі. У наш час у дослідницькій літературі в Україні можна виділити два основні підходи до проблеми: переважно філософський (А. Афанасьєв, Н. Бардіна, А. Богачов, Н. Іванова-Георгієвська, В. Кебуладзе, Т. Кухарук, І. Матюшина, О. Хома, Є. Чухрай, Л. Ярош) та культурологічний (А. Баканурський, П. Барковський, Н. Бондар, В. Вершина, Ю. Грибкова, О. Єременко, О. Золотарева, М. Кашуба, Г. Краснокутський, В. Левченко, О. Михайлюк, І. Одоховська, О. Панков, Л. Панкова, Л. Сауленко).

Щодо останніх публікацій про відтворення комічного в перекладі, то, наприклад, І. М. Шукало розглядає поняття комічного та особливості його перекладу, поняття кінодискурсу та умови функціонування комічного в кінодискурсі [1, с. 171], Б. М. Колодій проводить аналіз застосування деяких прийомів створення комічного та досліджує особливості відтворення цих прийомів у перекладі українською мовою [2, с. 19]. О. М. Кагановська також проводить дослідження комічного в художніх перекладах авторських казок [3]. А. П. Чужакін і П. Р. Палажченко справедливо зауважують, що під час роботи над фільмом на перше місце виходить екстралінгвістичний контекст, тобто відеоряд, який значно полегшує роботу, сприяючи більш адекватному перекладу [4, с. 39]. Отже, мета нашого дослідження полягає в комплексному аналізі особливостей відтворення комічного в українських перекладах сучасних дитячих анімаційних фільмів американського виробництва.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає в тому, щоб виявити специфіку анімаційних творів для дітей, встановити особливості аудіовізуального перекладу, зазначити відмінності англійського та українського гумору і дослідити стилістичні прийоми та способи відтворення комічного ефекту на матеріалі мультфільмів «Ferdinand», «Despicable 3», «Kung Fu Panda» та їх українських перекладів.

Виклад основного матеріалу. Основна специфіка перекладу анімаційних фільмів – їх приналежність до аудіовізуального перекладу.

Під час аудіовізуального перекладу тлумач повинен відтворити єдність візуального й акустичного складників, передати культурні, жанрові та інші особливості оригіналу. Звідси витікають основні проблеми, з якими стикається перекладач мультиплікаційного фільму.

Під час перекладу мультиплікаційних фільмів для дітей потрібно враховувати також розбіжності в ментальних та культурних особливостях традицій, що потребують відтворення в перекладі. З точки зору психології будь-які засоби масової інформації використовують певні механізми впливу на психіку. Для того щоб зацікавити дітей, мультиплікатори ретельно відстежують частоту кадрів, образи головних героїв, предмети, які супроводжують дії, кольори, звукове оформлення й текстовий супровід. Герої мультфільмів виступають як носії певного стану або поведінки, репрезентують стереотипи поведінки та вирішення ситуацій. Їхня поведінка сприймається дитиною як правильна, що веде до імітації їхніх дій та висловлювань.

Проблема перекладу будь-якого твору для дітей пов'язана з тим, що у свідомості людей, які розмовляють однією мовою, формується і передається особливий образ картини світу, яка визначається сукупністю специфічних, властивих даному народу набору артефактів. У мультфільмах автори дуже часто вдаються до національних героїв, фольклорних персонажів, місцевих реалій та ін. Наведені об'єкти зазвичай відсутні в приймаючій культурі, а отже, і в мові перекладу. Наприклад, система оцінювання знань в американській та в українській школі також відрізняється, тому перекладач з метою відтворення комічності звертається до української шкали оцінювання:

“Moving on down the flank. Flank looks good. A-plus on the flank. Mama likes that”.

“Тепер оглянемо боки. Боки теж цілком на тверду дванадцятку. Мама хвалить”.

Хоча, іноді перекладачі додають національний колорит у текст перекладу, щоб підсилити комічний ефект. Розглянемо, наприклад:

“Hey, eyebrows. Get off the lawn”. *“Ей, Брежнєв, геть з мого газону”.*

У перекладі цієї репліки згадується Брежнєв, колишній політичний діяч СРСР, його постать відома всім мешканцям пострадянського простору, а прізвище стало в нашій культурі синонімом словосполучення «людина з густими, виразними бровами». Порівняння з такою постаттю створює комічний ефект, але не для дітей, тут, як ми бачимо, перекладач сфокусувався на батьків, бо саме вони б змогли оцінити цей гумор.

Крім того, під час перекладу мультфільмів перекладач також обмежений вимогами цензури. Поряд із цим існують правила внутрішньої цензури перекладача, який, працюючи з дитячими мультфільмами, повинен уникати дисгармонійних сполучень і алюзій на ненормативну лексику і асоціальну поведінку. Усі вищенаведені особливості дитячих анімаційних фільмів повинні братися до уваги під час перекладу. Розглянемо приклад, де один з головних героїв (фанат 80-х) використовує словосполучення *Son of a Betamax*, що, з одного боку, відсилає до широко відомого розмовного словосполучення *son of a b**ch*, а з іншого – підкреслює прихильність до всього, що пов'язано з культурою 80-х, адже “Betamax” – тип відеокасети у 80-х роках:

“Freeze! Don't move! *Son of a Betamax!*”.

“Стій! Аніруш! *Дискету тобі в дисковод!*”.

З огляду на це перекладачі використали прийом генералізації, бо навряд ця власна назва знайома цільовій аудиторії анімаційного фільму. Приклад взято із сімейного мультфільму, отже, комічний ефект речення мовою перекладу також було розраховано на дорослу публіку.

У відтворенні комічного ефекту в перекладі анімаційних фільмів для дітей слід також мати на увазі етноспецифічні особливості українського та англійського гумору. Національний гумор українців відзначається простодушністю, доброзичливістю, щирістю. Англійський гумор у розумінні пересічного українця нерідко отримує іронічний статус «тонкий англійський гумор», що передбачає його незрозумілість, дивність.

Британському гумору притаманна дотепність, а отже, перевага інтелектуальних гумористичних форм (каламбурів, оксиморонів, нонсенсу, парадоксів). Саме цей когнітивний процес отримання морального задоволення від усвідомлення своєї власної значущості є для британців одним з основних психологічних стимулів до аналізу гумору [5, с. 25], і саме він є найскладнішим та найцікавішим завданням для перекладача. Також слід звернути увагу й на чорний гумор, що є однією з характерних рис англійської аудиторії. Для української сміхової культури прояви чорного гумору не є панівними. Український гумор відрізняється від інших насамперед тим, що в ньому мало руйнівної рефлексії, чорного гумору. Переважають добродушність та самоіронія. Почуття комічного викликається тим, що ми несподівано виявляємо різку невідповідність в якомусь явищі, що викриває його неповноцінність, неузгодженість у житті.

Обов'язкова умова комічного – виникнення «подвійного світу», тобто на фоні нормального, очікуваного, стереотипного світу виникає інший, зі зміщеними орієнтирами. І. Сниховська стверджує: «комічний ефект досягається за певними універсальними законами, що покладені в основу теорії невідповідності/контрасту. Відповідно до фреймової семантичної теорії комічного будь-який гумористичний текст побудований на комбінації двох фреймів, що містять опозитивну інформацію, взаємодія яких являє собою складний когнітивний процес, зумовлений низкою факторів (учасники комунікативної взаємодії, рівень їхньої лінгвістичної і комунікативної компетенції, мова спілкування тощо). Комічний ефект виникає внаслідок співвіднесення опозитивних фреймів» [6, с. 13].

Засоби комічного в широкому сенсі включають різноманітні предмети і їх деталі. Однак, говорячи про засоби комічного, маються на увазі насамперед його мовні засоби: епітет, метафора, гіпербола, літота, метонімія, порівняння та ін. Прийоми комічного є різноманітними за своїм характером. Вони хоч і пов'язані з мовою, але, наприклад, ситуативно обумовлені іронія, контраст, комічне перебільшення (гіпербола), применшення (літота), манери непорозуміння, несподіванки менш залежні від складових елементів мови [7, с. 476]. У прикладі контрастним та неочікуваним є таке сполучення слів:

“Okay. Think thin. Step light. You are a feather. A **2,000-pound** feather. Slow”.

“Добре. Думай вузче. Ступай обережно. Ти пір'їнка. **Легенька пір'їнка на 900 кіло**. Стон”.

За контекстом великий бик називає себе «легенькою пір'їнкою на 900 кіло», щоб запевнити себе, що він зможе подолати перешкоду. Таке сполучення, безперечно, викликає посмішку, а також слід зазначити, що цьому сприяє переведення фунтової системи ваги в кілограмову. Особливо це доречно для дитячої аудиторії. Для дорослої аудиторії буде комічною алюзією на аутотренінг.

Засоби комічного є невід'ємними цеглинками для фундаменту гумористичного твору. Розглянемо найбільш поширені лексико-стилістичні засоби досягнення комічного ефекту.

Яскравим засобом комічного ефекту є *зевгма*. Як відомо, це семантична фігура мови, різновид еліптичної конструкції, в якій послідовність однаково організованих висловлювань відповідає загальному вислову, який не повторюється, а вживається у реченні лише один раз, аби створити комічне враження. Наприклад:

«Wait! I know what our place needs.
Little feminine touch. (gagging)

(upbeat song playing). *A little something from me to you.* (burps)

Excusez-moi. (chuckles) *Little bit of regurgitation.*
Nighty-night, beasty.»

«Стоп! Я знаю чого тут бракує! *Дбайливого жіночого копитця!* (дістає з рота штучну квіточку в горщику, що співає). *Це тобі від мене подаруночок.* (звук регургітації). *То мадемуазель жувала травю. На добраніч, братушаня!»*

Комічний ефект у даному прикладі досягається за допомогою конкретизації та поєднання жіночого і копитця (*Дбайливого жіночого копитця*), а також перекладачі замість дослівного перекладу зевгми (*Little bit of regurgitation*) використали смисловий розвиток, тобто вказали причину відрижки кози (*То мадемуазель жувала травю*), а французька вимова ще більше додала комічності, адже в українській свідомості все, що пов'язано з французьким, є вишуканим та витонченим, а поведінка кози була далеко не витонченою. Таким чином, заміна зевгми іншими стилістичними прийомами не лише не зашкодила перекладу, але й зробила цей уривок навіть більш комічним, ніж оригінал.

Наступним засобом комічного є *порівняння* – троп, який полягає у поясненні одного предмета через інший, подібний до нього, за допомогою компаративної зв'язки, тобто єднальних сполучників: як, мов, немов, наче, буцім, ніби та ін.

«Your *mind is like this water my friend. When it is agitated... .. it becomes difficult to see. But if you allow it to settle, the answer becomes clear.*»

«*Думки подібні колам на воді, в хвилюванні зникає ясність, але якщо дати хвилям заспокоїтися, відповідь стане очевидною.*»

Комічний ефект виникає внаслідок образності, створюваної автором. Перекладач у свою чергу додає ще більше поетичності та образності, й у результаті протиставлення далеких один від одного понять («вода» та «розум/думки») викликає гумористичний відтінок.

Ще одним стилістичним засобом, що використовується у створенні комічного ефекту, є *метафора*. У метафорі певні слова та словосполучення розкривають сутність одних явищ та предметів через інші за схожістю чи контрастністю. Розглянемо приклад, де великий, сильний та добрий бик дуже любить квіти, всі його знайомі дразнять його за це, адже він порушує їхню картину світу: кожен сильний бик повинен прагнути опинитися на кориді. Отже, вони його називають «*flower bull*»:

“Aw, *flower bull* is scared!”.

“O, *бичок-садівничок* злякався?”.

Перекладач вибрав дуже вдалу форму *бичок-садівничок*, тому що це словосполучення містить риму, що характерно для українських дитячих дразнилок, і влучно передає характер та діяльність головного героя-бичка (він у той час поливав квітку). Таким чином, і етноспецифіка, і дитяча аудиторія були враховані. Отже, гра на контрастних поняттях, які не поєднуються одне з одним у звичайному житті, викликає комічний ефект.

Засобом досягнення комічного ефекту також може слугувати *гіпербола* – різновид тропа, що полягає в надмірному перебільшенні характерних властивостей чи ознак певного предмета, явища або дії задля особливого увиразнення художнього зображення чи виявлення емоційно-естетичного ставлення до нього.

«Look at that *fluffy unicorn. It's so fluffy, I'm gonna die!*»

«*Боже мій, гляньте який единоріг. Він такий пухнастий, що хоч вмирай!*».

Приєм художнього перебільшення нерідко використовують діти, що само по собі є смішним. До досягнення комічного ефекту призводить той факт, що дівчинка говорить у захваті від іграшки, використовуючи таку лексему, як “*I'm gonna die*”, що, безперечно, є перебільшенням для даної ситуації. Слід також звернути увагу, що в українському перекладі було використано менш деструктивну фразу «*що хоч вмирай!*», а не, наприклад, «*зараз помру!*». Це можна пояснити тим, що переклад націлений на дитячу аудиторію.

Ще одним цікавим засобом досягнення комічного ефекту є *оксиморон*, різновид тропа, що полягає у сполученні різко контрастних, протилежних за значенням слів, унаслідок чого утворюється нова смислова якість, несподіваний експресивний ефект:

«Don't be afraid, little big guy». «*Не бійся, маленький здоровило.*»

У даному прикладі комічний ефект виникає внаслідок взаємодії кардинально протилежних і несполучуваних понять. Молодий бичок знайомиться з дівчинкою – дочкою фермера, що його врятував, дівчинка називає його так тому, що він більший за неї, але молодший. У перекладі залишився цей оксиморон.

Одним із найскладніших з точки зору перекладу засобів є каламбур, стилістичний прийом, за основу якого правлять омоніми, пароніми, будь-які форми полісемантичності; він часто вживається в комічному та сатиричному контекстах, наприклад:

“That bull was soft. And the soft ones always go down. You better bull up”.

“Той бик був слабким. А слабків завжди перемагають. Не будь таким, як він”.

У вищенаведеному прикладі ми бачимо словосполучення «*bull up*». Ймовірно, що автори сценарію мали на увазі алюзію до фразового дієслова *pull up* (здивовувати, покращувати), але оскільки слова адресувалися бикові (*bull*), то, як результат, маємо каламбур. У перекладі вдалося лише відтворити смисл, використовуючи антонімічний переклад.

Як зазначають дослідники, переклад гри слів – це одне з найскладніших завдань, з яким доводиться зустрічатись перекладачам, адже потрібно докласти максимум зусиль, аби зберегти не тільки суть, а й форму. І тут не уникнути втрат. Задача перекладача полягає в тому, щоб звести ці втрати до мінімуму, але в межах аудіовізуального перекладу, зокрема анімаційних фільмів, переклад лексичних явищ набуває додаткової відповідальності через глядацьку аудиторію, більшість якої становлять діти.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи вищесказане, під комічним ефектом у даному дослідженні слід розуміти зіставлення неочікуваних протилежних понять, які в результаті взаємодії створюють комічний ефект. Основними рисами

гумору в англійському світі є чорний гумор та гра слів, щодо українського гумору, то тут превалює самоіронія та добродушність. Отже, щоб отримати на виході текст, який міг би виступати в іншій мові повноцінним відтворенням оригіналу, перекладач повинен урахувати його лінгвопрагматичну організацію, а також володіти низкою професійних якостей та досконало знати життя спільноти мови оригіналу та мови перекладу. Перекладаючи комічне, необхідно брати до уваги національний характер гумору, адже в різних суспільствах одні й ті самі речі можуть викликати різну реакцію. Комічний ефект може дуже легко втрачатися в разі неправильного вибору способу перекладу. Одною з основних вимог до перекладу кінофільмів є врахування відеоряду, тому переклад кіноматеріалів не може бути дослівно точним, він повинен відповідати комунікативній ситуації і передавати особливості аудіовізуального тексту. Серед лексичних засобів створення комічного ефекту найяскравішими є зевгма, порівняння, метафора, гіпербола, оксиморон, гра слів.

Щодо перспективи дослідження теми відтворення комічного у кіноперекладі, то цікавим, на нашу думку, може стати питання перекладацьких стратегій (доместикація чи форенізація гумору) та виявлення особливостей відтворення комічного для дорослої аудиторії.

Список літератури:

1. Шукало І. М. Специфіка перекладу комічного у кінодискурсі. *Філологічні науки*. 2013. Книга 3. URL: https://www.google.com/search?q=Nzfn_2013_3_36.pdf&rlz=1C1GGRV_enUA751UA752&oq=Nzfn_2013_3_36.pdf&aqs=chrome..69i57j69i60.1430j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8 (дата звернення: 29.03.2020).
2. Колодій Б. М. Застосування прийомів створення комічного ефекту в американській комедії ситуацій та особливості їхнього перекладу українською мовою. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2016. IV (19). Issue. 84. URL: http://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/b_kolodii_use_of_comic_effect_methods_in_american_sitcom_and_specificity_of_their_translation_into_ukrainian.pdf (дата звернення: 29.03.2020).
3. Кагановська О. М. Відтворення комічного у художньому перекладі авторських казок. *Науковий блог*. URL: <https://naub.oa.edu.ua/2014/vidtvorennya-komichnoho-u-hudozhnomu-pereklad-i-avtorskyh-kazok/> (дата звернення: 29.03.2020).
4. Чужакин А. П., Палажченко П. Р. Мир перевода. Москва, 2004. 224 с.
5. Самохіна В. О. Жарт у сучасному комунікативному просторі Великої Британії і США: текстуальний та дискурсивний аспекти : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : 10.02.04. Київ, 2010. 38 с.
6. Сниховська І. Е. Механізми, засоби та прийоми мовної гри в сучасній англійській мові : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня к. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2005. 37 с.
7. Сафонова Е. В. Формы, средства и приёмы создания комического в литературе. *Молодой ученый*. 2013. № 5. С. 474–478. URL: <https://moluch.ru/archive/52/6970/> (дата звернення: 24.03.2020)

**Borysova O. V. COMPREHENSIVE ANALYSIS OF THE COMIC EFFECT RENDERING
IN THE PROCESS OF TRANSLATION FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN
(BASED ON THE ANIMATED FILMS FOR CHILDREN AND THEIR TRANSLATION)**

The article deals with the comprehensive analysis of the comic effect rendering in Ukrainian translation of the American cartoons for children. Specificity of animated films for children, features of audiovisual translation, differences of the English and Ukrainian humor are considered, stylistic techniques and ways of creating a comic effect are presented, factors that influence the choice and application of translation techniques in the process of rendering a comic effect in the translation of American animated films are analyzed. When translating cartoon films for children, differences in the mental and cultural characteristics of the traditions should be taken into account. The task of the translator is to adequately recreate the cultural background of the original. Quite often the culturally marked element is humor. For Ukrainians, laughter is one of the foundations of spirituality, the self-identification of the nation. It is through humor that people express their critical worldview. There is virtually no taboo for the English humor – and this is one of its differences with Ukrainian humor. For the Ukrainian laughter culture, the manifestations of black humor are not dominant, so when translating animated films for children, this should also be taken into account. Rendering of the comic effect requires special attention and skills from the translator, as this category is characterized by the high expressiveness, implicit meaning, non-verbal phenomena, etc. While analyzing comic elements rendering in translation, it is possible to identify the systemic nature of the various linguistic styles and techniques used. It is the choice and ability to use provide adequate sense rendering, which should be readily accessible to the members of the target language culture. As for the lexical and stylistic means of creating comic effect, the most striking is zeugma, comparison, metaphor, hyperbole, oxymoron, word play.

Key words: audio-visual translation, stylistic tools, ethno-specific features of the comic, specifics of animated films for children, rendering of the comic effect in translation.